

KICSI SÁNDOR ANDRÁS

Különböző zombikról

Összefoglalás ♦ *A szerző a zombi kifejezést járja körül nyelvészeti szempontból. Vizsgálja annak eredetét, etimológiáját, jelentéstani árnyalatait, s kitér a vudu vallásban betöltött szerepére.*

Az úgynevezett zombi (angol *zombie*) lélek nélküli holttest, amelyet a vudu (angol *voodoo*) varázslóinak fekete mágiája hoz létre. Poliszémia révén a *zombi* szó jelöltje lehet a karibi vudu kígyóistene, természetfeletti erő vagy varázslás, amely a holttestet életre kelti, a holttest maga, illetve csak automatikus mozgásra képes személy. Ráadásul egy koktélféleség is a *zombi* nevet viseli. A számítógépes világban a zombi olyan számítógép, amelybe démon van elrejtve és ennek révén egy gonosz hacker hatalma alatt áll – a jóhiszemű tulajdonos tudta nélkül. A zombik vagy zombihangyák (*zombie ants*) révén a hacker támadhatja a számítógépet. A *zombi* szó először Pierre-Corneille Blessebois (1646–1700 körül) *Le Zombi de grand Pérou* című regényében fordul elő (1697), mely álcázott önéletrajz, s amelyben a szerző egy hiszékeny nővel tett csínyét írta le.

Bár a *zombi* szónak több afrikai eredeztetése is ismeretes, legtetszetősebbek a francia *les hommes* ‘az emberek’ (spanyol *los hombres*) és *les ombres* ‘az árnyak’ liaisonos formákból való származtatásai. A haiti kreolban ugyanis a *z-* kezdetű szavak döntő többsége a francia *les* többes számú névelővel alkotott szerkezetekre vezethető vissza, például *zaboka* ‘avokádó’, *zabri* ‘hajlék, fedél, menedék; fedezék, óvóhely’ (*les abris*), *zafê* ‘ügyek’ (*les affaires*), *zak* ‘tett, cselekedet’ (*les actes*), *bwa zakasya* ‘akácfa’, *zanguï* ‘angolna, angolnák’ (*les anguilles*), *zanj* ‘angyal, angyalok’ (*les anges*), *zanmi* ‘barát, pajtás, barátok, pajtások’ (*les ennemis* ‘ellenségek’), *zannimo* ‘állat, állatok’ (*les animaux*), *zanno* ‘fülbevaló’ (*les anneaux*), *zansèt* ‘ős, ősök’ (*les ancêtres*), *Zantiy* ‘az Antillák’, *zantray* ‘bél, belek’ (*les entrailles*), *zareyen*

‘pók’ (*les araignées*), *zaviron* ‘evező(lapát), evezők, lapátok’ (*les avirons*), *zèb* ‘széna, fű’ (*les herbes*), *zèl* ‘szárny’ (*les ailes*), *zèpòl* ‘váll, vállak’ (*les épaules*), *zegwi* ‘tű’ (*les aiguilles*), *zeklè* ‘villám’ (*les éclaires*), *zidòl* ‘bálvány, bálványok’ (*les idoles*), *zile* ‘sziget, szigetek’ (*les îles*), *zimaj* ‘kép’ (*les images*), viszont létezik ennek *imaj* változata is stb.

A vudu vallás Nyugat-Afrikából ered, s Haitin a fekete rabszolgák révén a 16. század elején honosodott meg. A rabszolgák nem gyakorolhatták vallásukat nyíltan, mert a francia telepesek vallását kényszerítették rájuk. A vudu azonban továbbra is népszerű vallás Haitin, és ott, ahová haitiak települtek (például New Orleansban). A vudu varázslóinak fekete mágiájához mérgek is hozzátartoznak, amelyek az embert napokra megbéníthatják, továbbá hallucinogének az újjáélesztéskor. (E szereket Wade Davies kanadai etnobotanikus tanulmányozta behatóan.) A zombik egy fajtája az, amelynek lelke (haiti kreolul *ti-bon-ange*, francia *petit bon ange* ‘kis jó angyal’) a varázsló ellenőrzése alatt áll, aki viszont lopás útján jutott hozzá.

Érthető módon a rabszolgaság alatt kifejlődött és gyakorolt vallás a rossz szellemek jelenlétét hangsúlyozta. Sokan azonban szkeptikusak a zombik létét illetően. Azok számára, akik nem hiszik, hogy egy személynek lelke lehet, a halál nem a testnek a lélektől való elválása, hanem az élet és a tudat vége. A vudu zombija nem halott, hanem élő, akinek az agya károsodott.

A zombi különös fajtája a filozófiai zombi, röviden f-zombi. Ez a lény tudat nélküli emberi test, amely azonban a tudattal rendelkező emberi testekhez hasonlóan viselkedik. Némely filozófus (például Daniel Dennett) számára ez ellentmondás és lehetetlen fogalom. Ha úgy viselkedik, mint egy személy, és megkülönböztethetetlen egy személytől, akkor személy. Más filozófusok úgy érvelnek, hogy az f-zombi megkülönböztethető egy személytől, annak ellenére, hogy megkülönböztethetetlen egy tudatos személytől. Mindenesetre az f-zombi az újabb szellemfilozófiai spekulációk egyik leghálásabb témája.

IRODALOM

BLESSEBOIS, PIERRE-CORNEILLE: *Le Zombi de grand Pérou, ou La Comtesse de Cocagne: vers irréguliers*. S. l.: s. n. 1697.

- DAVIS, WADE: *The Serpent and the Rainbow*. New York, Warner Books, 1985.
- DAVIS, WADE: *Passage of Darkness. The Ethnobiology of the Haitian Zombie*. Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1988.
- DENNETT, DANIEL CLEMENT: *Brainstorms. Philosophical Essays on Mind and Psychology*. Montgomery, Vt., Bradford Books, 1978.
- DENNETT, DANIEL CLEMENT: *Kinds of Minds. Toward an Understanding of Consciousness*. New York, N.Y., Basic Books, 1996.
- FAINE, JULES: *Le Créole dans l'univers*. Tome 1. Le Mauricien. Port-au-Prince. Haïti, Imprimerie de l'Etat, 1939.
- HOFSTADTER, DOUGLAS R. – DANIEL C. DENNETT: *The Mind's I. Fantasies and Reflections on Self and Soul*. New York, Basic Books, 1981.
- RYLE, GILBERT: *The Concept of Mind*. New York, Barnes and Noble; London, Hutchinson, 1949. Magyarul: *A szellem fogalma*. (Ford.: Altrichter Ferenc) Bp., Gondolat, 1974.
- SACKS, OLIVER W.: *A Leg to Stand on*. New York, Summit Books, 1984.
- SACKS, OLIVER W.: *The Man Who Mistook His Wife for a Hat and Other Clinical Tales*. New York, Summit Books, 1985.
- SACKS, OLIVER W.: *An Anthropologist on Mars. Seven Paradoxical Tales*. New York, Knopf, 1995.
- WILLIAMS, SAMUEL H.: *Voodoo Roads*. Wien, Verlag für Jugend und Volk, 1949.